

חידת שלוש הימים: איך נולדה ההטעיה לצאת ממצרים לשלושה ימים?

השאלה שנדון בה היום היא מסוג התמיהות שמטלטלות את השומע. היא אינה משאירה את הלומד באדישותו ומחייבת תשובה שהיא לא פחות ממושלמת. כדרך של שאלות גדולות שהעסיקו את חשובי המפרשים, נאמרו עליה תשובות רבות ואנו נציג שתי גישות מרוממות ומעוררות השראה.

התמיהה היא: איך נוצרה ההטעיה לפיה יוצאים ממצרים לשלושה ימים להקריב קורבנות במדבר (ואפשר היה להבין שתיכף חוזרים)? לשם מה ציווה הקב"ה להציג מצג שווא בעיני פרעה שהשחרור זמני וכך נוצר מצב משונה לפיו לאורך כל שנת המכות לא העלה פרעה בדעתו שעם ישראל הולך לארץ ישראל? עד לאחר שחלפו כמה ימים מיציאת מצרים הוא עוד היה סבור שתיכף חוזרים?

והשאלה היא את מי זה שירת? זו הייתה הן גניבת דעת, הן הקטנה וצמצום של פלא היציאה ביד חזקה ובשפטים גדולים, והן זריעת פחד בליבות בני ישראל שיצאו מבולבלים וחרדים מכך שהנה יגלה פרעה את השקר ויאסור את מרכבותיו להחזירם לבית עבדים – בדיוק כפי שקרה בפועל?

בואו נתחיל מהתחלה: אנשים כערכנו אינם מסוגלים להגדיר את הקב"ה. כל תיאור שנאמר על הבורא יהיה מוגבל ביחס למהותו האינסופית וישקף בעיקר אותנו ולא אותו. בכל זאת אומרת הגמרא שיש תיאור אחד שכביכול ממצה אותו. ההגדרה הכי קרובה למה שהוא.

1. יומא סט, ב: 'ויצעקו [עזרא ונחמיה] אל ה' אלוקים בקול גדול' – מה אמרו? אמר רב ואיתימא רבי יוחנן: וויי וויי, זה היצר לעבודה זרה שגרם לחורבן בית המקדש ושריפת ההיכל והריגת הצדיקים ולהגליית ישראל מהארץ ועדיין מרקד בינינו. לא הבאת לנו אותו אלא שנקבל שכר על ניצחוננו, לא רוצים אותו ולא שכרו [אלא תעקור מאיתנו היצר לעבודה זרה]. נפל פתק מהשמים והיה כתוב בו: 'אמת'. אמר רב חנינא, שמע מינה: חותמו של הקב"ה אמת.

שבת נה, א: אמר הקב"ה למלאך גבריאל [בערב החורבן הראשון] לך ורשום על מצחן של צדיקים [אות] תיו של דיו שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה ועל מצחם של רשעים [אות] תיו של דם כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה ... דכתיב [יחזקאל ט, ו] 'זקן בחור ובתולה טף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו'. ומאי שנא האות תיו ... אמר רב תיו [ראש תיבת] תחיה, תיו [ראש תיבת] תמות ... וריש לקיש אמר: תיו סוף חותמו של הקב"ה, דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת.

חותמת היא כרטיס הביקור האישי, היא הגדרת הזהות התמציתית ביותר. היא האמירה 'זה אני'. ועל החותמת של הקב"ה כתובות שלוש אותיות: "אמת". שכן זו ההגדרה הכי ממצה לישות האלוקית. הוא המציאות האמיתית שקיימת מצד עצמה ללא סיבה שקדמה לה. הוא המציאות הנצחית שקיימת תמיד באופן של "היה הווה ויהיה", והוא שמקיים דבריו ואינו מתנחם ולחזור בו לאחור.

רש"י מוסיף הסבר נאה לכך שחותמו של הקב"ה הוא דווקא האותיות "אמת" (ולא מילים נרדפות אחרות שמשקפות את נאמנותו, כמו "ויציב וכון וקיים וישר ונאמן").

רש"י: א-מ-ת הן אמצעית לאותיות וראשונה ואחרונה, על שם 'אני ראשון ואני אחרון ואני הוא'.

האותיות "אמת" משקפות את המציאות המוחלטת שקיימת לעד. כיון ששלושתן הן האות הראשונה, האמצעית והאחרונה בסדר הא-ב-ומוכחות מציאות שקיימה בכל פינה. (הסבר לגבי האות מ': כשכותבים את כל אותיות הא-ב-ו כולל האותיות הסופיות 'מנצפך', מקבלים 27 אותיות וכך האות ה-14 היא האות האמצעית: אות מ'. אבל אם נספור רק את אותיות הא-ב-עצמן יהיו 22 אותיות, שהן מספר זוגי ללא אות אמצעית ובודאי לא האות מ').

בהמשך לכל זה אפשר לצפות שהוראות ה' ישקפו את האמת המוחלטת, זו שלא מפתיעה, לא מערימה ולא מפעילה טקטיקות של תחבולות ומניפולציות. בהערה¹ הובאו דוגמאות מפעילות למידת הישר והכנות של 'צדיקים דומים לבוראם'.

וכאן עולה השאלה העצומה על המהלך שהוביל את המשא ומתן ליציאת מצרים. בשבוע שעבר קראנו כיצד מקבל משה את השליחות בעומדו על יד הסנה והקב"ה מבשר לו כי הגיעה עת הגאולה ממצרים והיציאה למסע הארוך בחזרה הביתה, לארץ ישראל.

2. שמות ג: ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים ואת צעקתם שמעתי מפני נגשיו כי ידעתי את מכאביו: וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש... לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אלהם ה' אלהי אבותיכם נראה אלי... ואמר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והפרזי והחוי והיבוסאי אל ארץ זבת חלב ודבש:

פעמיים שומע משה את הבשורה המדהימה: חוזרים הביתה. הן עבורו עצמו והן כדי לחזור זאת באזני הזקנים שישכנעו את העם. ואז מגיע המהפך המפתיע:

ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים ואמרתם אליו: ה' אלוקי העבריים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוֹקינו.

כשתלכו לפרעה תאמרו לו דברים אחרים: לא ארץ ישראל, לא מתן תורה ולא גאולת עולם לעם עולם. בסך הכול בקשת היתר יציאה לטיול שלושה ימים כדי לעבוד עבודת קרבן במדבר, בעוד שמצרים עצמה מלאה גילולים ואי אפשר להקריב בה קורבנות. ומה יהיה אחר כך? כל אחד יבין מה שנראה לו.

כמובן, משה מציית. הוא שומר לעצמו את הבשורה אודות מה שעומד לקרות ואילו מפרעה מבקש לצאת לטיול שלוש הימים. **שמות ה:** ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלוֹקי ישראל שלח את עמי ויחגו לי במדבר... נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה לה' אלוֹקינו.

וכך חוזר משה אחרי כל מכה ומכה בפרשת השבוע: "שלח את עמי ויעבדוני" - והכוונה הפשוטה היא לאותה עבודה עליה דובר בתחילה: זבח שלוש הימים. ואולם פרעה לא נחשף מעולם לשום תוכנית אחרת על עזיבה סופית מהמדינה וחציית המדבר הגדול לארץ ישראל.

ואכן כשלא אומרים אמת ומכחישים את המציאות, הדבר גורר מחירים: התורה מעידה שעם ישראל יצא ממצרים בצורה **מבוהלת ונחפזת**. הם לא יצאו כבני חורין מאושרים שהשאירו את העבר מאחור, אלא כאנשים רדופים שלא יודעים מה יהיה מחר. אולי אחת הסיבות לכך היא שהם ידעו שהם **בורחים ונמלטים** בצורה **לא לגאלית** כי פרעה מעולם לא שחרר אותם.

בעוד שאורח החיים הוא לפשוט את הבגדים העליונים לפני הארוחה ולהשתחרר לשבת על יד השולחן בהנאה, בני ישראל עשו את ההיפך: הם אכלו קרבן פסח **בפאניקה**, עם מתניים חגורים, נעליים קשורות ומקל ההליכה ביד, כמו גנב ממהר לברוח לפני שמישהו יסגור את הדלת. כך מתחיל הרמב"ם את נוסח ההגדה שלו (ובהגדת נוסח מרוקו): "**בבהילו** יצאנו ממצרים".

¹ א. הגמרא מספרת על אשתו של רב, שהייתה מצערת אותו. כשהיה מבקש עדשים, הייתה מכינה לו אפונים וכשהיה מבקש אפונים, היה מקבל עדשים. חייא, בנו הצעיר, ראה בצערו של אביו והיה הופך את סדר הבקשות באזניו אימו וכך קרה שאביו ביקש מבנו עדשים ואכן זכה לקבל עדשים... אולם כששמע רב על ההתחכמות של בנו, שלל זאת בתוקף: אל תרגיל לשונך לדבר שקר.
ב. כשהרבי מליובאוויטש ישב 'שבעה' על אימו, הרבנית חנה ע"ה, בא לנחמו הגאון ר' יוסף דב סולובייציק, ראש ישיבה יוניברסיטי ומגדולי רבני הדור הקודם. השיחה נסובה אודות הלכות 'אנינות' (ל"ע) והרבי הזכיר כי הרמב"ם סובר שהאנינות נמשכת עד הקבורה ממש ולא רק עד מוצאי יום המיתה. הרב סולובייציק הגיב: "לובאוויטשער רבי, אינני זוכר רמב"ם כזה". הרבי ענה: "זה לא מופיע ביד החזקה אלא בפירוש המשניות". אחרי זמן התקבל מכתב בבית הרב סולובייציק (נדפס באגרות קודש כג/עדר) בו מבהיר הרבי כי ראה כעת את פירוש המשניות במהדורת הרב קאפח ובכתב היד הוא מחק הרמב"ם את השורה האמורה (שהאנינות נמשכת עד הקבורה ממש). הרב סולובייציק קיבל את המכתב וקרא בהתלהבות: "הוא האמת עצמה". שהרי הרבי צדק במה שאמר, זו הגרסה הנפוצה בספרים עד מהדורת קאפח ואדם אחר היה מתגאה בכך שהוא היחיד שבקי בפירוש המשניות על אותיותיו. ואולם הרבי טרח להבהיר כי דבריו לא שיקפו את מהדורת קאפח...

וגם פרעה עצמו חוזר לסורו אחרי היציאה ממצרים. לאחר שחלפו שלושה ימים מהשחרור, הוא נדהם לגלות "כי ברח העם" והוא יוצא בראש מרכבותיו להחזיר אותם בחזרה. אבל רגע, מי ברח? וכי פרעה היה שיכור?! וכי שכח את תחנוני עצמו באוזני משה ואהרן "קומו צאו מתוך עמי"? אלא פרעה היה בטוח שהוא בסך הכול נתן **ויזת טיול ל-72 שעות**. הוא לא העלה בדעתו שהם אומרים לו שלום ולא להתראות ולשנה הבאה בירושלים הבנויה.

שמות יד,ה: ויגד למלך מצרים כי ברח העם ויהפך לבב פרעה ועבדיו אל העם ויאמרו מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדנו – אבן עזרא: אז חשב פרעה כי כל מה שדיבר משה בערמה היה כי אין דעתו לזבוח כי אם לברוח.

ולא צריך להיות מפרש כדי לזעוק את פליאתם של חשובי המפרשים לאורך ההיסטוריה:

אברבנאל ג השאלה השש עשרה: איך ציווה יתברך למשה רבנו שיאמר בשמו דבר כזב ושקר? עקדת יצחק שער לה: אינו דרך כבוד למעלה לעשות כן, רק להוציאם ביד רמה מתחילה ועד סוף.

וכן רבינו הזקן בספר התניא:

תניא פרק לא: למה הייתה כזאת? ואילו אמרו לפרעה לשלחם חופשי לעולם לא היה מוכרח לשלחם!?

התמיהות צצות מכל הכיוונים: א. "איך ציווה לומר דבר כזב?" במה שונה 'גניבת הדעת' הזו מכל גניבת דעת מסחרית, כמו אופטיקאי שתולה כרזה על הדלת 'כל המשקפיים בחמישים שקל' וכשנכנסים פנימה מגלים שהכוונה היא רק על המסגרת ולא העדשות ורק על מסגרות שמחירן המקורי פחות ממאתיים שקל...

ב. "אינו דרך כבוד למעלה", הגישה הזו אינה מכבדת את היד האלוקית שאמורה לשבור את פרעה ביד חזקה ובזרוע נטויה ולא בטקטיקות דיפלומטיות מתנצלות?

ג. הגישה הזו יצרה מורך ופחד בלב ישראל, כאמור, שיצאו ממצרים בתחושת בריחה ונחפזות מחשש שההטעיה תתגלה – בדיוק כפי שקרה בפועל ופרעה יצא להשיבם?

ב. בפתח הדברים חשוב לסייג ולחדד: **לא מדובר ב"כזב ושקר" כפשוטו**. הדיון שלנו אינו מתרחש **בשדה ההלכתי**, שכן ראשית: משה לא התחייב מעולם שהם **ישובו**. הוא לא הוציא מפיו דבר שקר, הוא רק אמר **חצי אמת**. הוא אמר שהולכים לשלושה ימים (ואחר כך יכולים השלושה הללו להתארך, עד שיעלו מושיעים בהר ציון והייתה לה' המלוכה).

3. אבן עזרא י,י: משה לא אמר שישובו ורק שירחיקו שלשת ימים ודעת המצרים היתה שישובו.

שנית: במקרה הזה היה מותר אף לשנות מהאמת ממש, שכן **מותר לרמות רמאי**, ככתוב במשלי: "בתחבולות תעשה לך מלחמה". פרעה היה הראשון להפעיל את נשק המרמה, כשפיתה אותם ב"פה רך" להצטרף לעבודת מצרים - ומשיבים לרמאי כרמאותו. כאשר הדרך היחידה להיחלץ מהרמאי היא לרמות אותו - הדבר מותר ואפילו נכון. כך נהגו אבותינו לדורותיהם: אברהם ויצחק הציגו שלוש פעמים את נשותיהם כאחיותיהם, יעקב לקח במרמה את הברכות מעשו, ואחי דינה רימו את שכם.

בראשית כז,לה: [בא אחיך] במרמה – בחכמה.

רד"ק בראשית כז,יט: איך יעקב שהיה צדיק וירא אלוקים דיבר שקר? ואין זה תימה כי יעקב ידע שהוא ראוי לברכה יותר מאחיו ... וחילוף הדברים במקומות כאלה אינם גנאי וחילול לצדיק... וכן אברהם ויצחק אמרו על נשותיהם 'אחותי היא' ... כי מיראה אמרו מה שאמרו.

ולכן התמיהה אינה הלכתית אלא עקרונית: לשם מה היה כל זה? מילא אברהם ויצחק נקלעו לסכנה **ולא מצאו פתרון אחר להציל עצמם**, אבל מלך מלכי המלכים היה צריך להניח דברים על השולחן?

ג. כדרכה של תורה נאמרו תשובות רבות לאורך הדורות (ראו דוגמאות בהערה²). ואולם המשותף לכולן (לענ"ד) שהן אינן דרך הפשט ממש. הן אינן התשובה המבוקשת מצד עצמה אשר ההיגיון הפשוט מחייב אותה. כשמדובר בתמיהה בסיסית כל כך, מוכרחת להיות תשובה שמונחת על השולחן. כזו המתחייבת מצד עצם המוסר וההגינות עד ששום לב אנושי לא יכול להרגיש אחרת.

זה היופי המרהיב בביאורו של האלשיך הקדוש (שנרחיב ונעמיק בו יותר כפי דעתנו): פרעה נתבע לשחררם לשלושה ימים בלבד, משום שהוא לא היה מסוגל ליותר מכך!. הקב"ה לא העלה אפשרות לתבוע ממנו שחרור מוחלט, כי זה חוסר הצדק!. במצבו הראשוני הוא לא היה בשל לשבירה כזו ולא תובעים מהאדם מעשה שלמעלה מכוחותיו.

צריך לזכור במי מדובר: מלך גאה ורב עוצמה ששלט בעולם כולו והתרגל לתת פקודות ולא לקבל כאלו. לאדם כזה לא באים ומנחיתים פקודה מהרגע להרגע: תשחרר מיליוני עבדים לעולם. האדם הוא יצור תהליכי - שמתחנך לאט. היצור האנושי הוא לא מכונה, הוא לא פועל בלחיצת כפתור. הוא יצור נפשי מורכב שחוזה דברים בצורה מודעת ורגשית ונדרש להשתחרר מזהות קודמת בטרם יעבור שינוי. עליו לעבור תהליך הפנמה איטי בעשר כוחות הנפש - מחכמה לבינה, מבינה לדעת, מדעת לחסד וכו' עד ספירת המלכות.

אפילו בשינויים פיזיים נזקק האדם לזמן כדי לעכל אותם. כך מברכים מדי ערב: "בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ... גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור". המעבר מחושך הלילה לאור היום אורך יותר משעה, כדי להקל את המעבר ממצב לילה ליום, כמו לגלול ספר תורה בשמחת תורה מחתן תורה בפרשת וזאת הברכה לחתן בראשית³.

למה הדבר דומה? משל נחמד: הקיסר פרנץ יוזף, מלך אוסטריה. היה אחד המנהיגים הבולטים באירופה לפני כ-150 שנה. הוא מלך על אוסטריה והונגריה במשך 68 שנים והפך לשליט בלתי מעורער. מספרים כי לאחר עשרות שנות מלוכה התמלא בתחושת גדולה והשתוקק לבנות סמל מפואר שינציח אותו. המלך פנה אל בכיר האדריכלים באירופה וציווה להקים בניין אופרה במרכז וינה להזכיר את דמותו. אחרי חמש שנים קם מבנה אדריכלי מרהיב ובולט למרחוק.

האדריכל ציפה בהתרגשות לביקורו הראשון של המלך בבניין ושילב הופעה מוסיקלית אדירה עם שלוש הטורים הגדולים. השיירה המלכותית עצרה מול האופרה, המלך הוציא את הראש מחלון המרכבה ואפילו לא ירד ממנה. הוא פתח בצעקות: "טיפשים, בורים גמורים, חסרי הבנה באמנות ותרבות. תחריבו מיד את המבנה הכושל".

האדריכל ניגש אל המרכבה ברגליים רועדות והמלך קרא: "בטיפשותך בנית את אולם האופרה בקומת הקרקע, כך שנכנסים אליו במעבר חד מהרחוב. אבל אולם אופרה אמור להיבנות גבוה, מעל הקרקע. הדרך אליו אמורה לעלות דרך שלוש קומות ומאה מדרגות, כדי להרים את הנכנס בהדרגה מהחיים הארציים ולהכניס אותו אט-אט לאווירה נעלה של חוויה נשגבה".

לכן לא עלתה הדרישה מפרעה הגאה לשחררם מיד לעולם. כל מה שביקש הקב"ה היה לשחררם לשלושה ימים. ומה אחר כך? מה היה קורה אילו פרעה היה מסכים? אולי היו מעלים בהמשך את הדרישה לשחרור מוחלט (או אולי הולכים לשלושה ימים וחוזרים ואחר כך יוצאים שוב). אבל השורה התחתונה היא שהקב"ה התמקד בדרישה סבירה שאינה משפילה את פרעה.

4. אלשיך ה,ג: [הקב"ה מסביר למשה את הגיונו:] אם הייתי אומר שישלח לעולם ביד חזקה, לא הייתה אשמת סירובו סיבה לכל המכות. כי לא יפלא שימאן להפסיד שישים רבוא עבדים לעולם. על

² מדרש רבה כותב כי ההטעה נועדה לגרור את פרעה לרדוף אחריהם וכך להטביעו בים. אחרים כותבים שהדבר נועד להשפילו בעיני עמו בכך שאינו מסוגל להיכנע ולשחררם אפילו לשלושה ימים. האור החיים כותב כי המטרה הייתה לגרום למצרים להשאיל להם כלי כסף וזהב לפני שיצאים - מתוך מחשבה שהם חוזרים.³ בכך מבארים גדולי המוסר (והארכנו בעבר) את העובדה שראש השנה בא לפני יום הכיפורים. והרי איפכא מסתברא? קודם אמור להיות יום הכיפורים על השנה הקודמת ואחר כך ראש השנה שהוא יום הדין לשנה הבאה? אלא האדם אינו יכול להיכנס פתאום למצב רוח עמוק של יום הכיפורים. עליו להיכנס תחילה אל תוך שני ימי הדין דראש השנה, ומתוכם יגיעה לבקשת התשובה והכפרה ביום הכיפורים.

כן אמרתי דרך זה, שעל כן בסרבו - ראוי להכותו מכות גדולות להודיע את ידי וגבורתי לישראל, כמדובר על פסוק 'ולמען תספר באזני בנך וכו' את אשר התעללתי במצרים'.

[ראו בהערה⁴ התייחסות לשאלה מתבקשת].

בדרך דומה ופשוטה ביאר פעם הרבי מליובאוויטש את השאלה הגדולה של פרשיות וארא-בא, התמיהה שאין מפרש מכובד במהלך ההיסטוריה שלא עסק בה: מה הייתה המטרה בכל עשר המכות? מה התכלית של מופע פירוק הטבע שנמשך שנה שלמה ומסע דילוגים של משה ואהרן בארמונו מלא הגילולים של פרעה? מדוע לא הוריד הקב"ה מיד את הנשק הגרעיני של מכת בכורות ושחרר ברגע את ישראל ממצרים?

ישנן תשובות מגוונות (והארכנו בעבר), אבל זו התשובה הפשוטה וגם הלקח הכביר שמפיק הרבי: **חינוך אורך זמן**. כל מסר מחלחל בתורו אל הלב ויוצר שינוי איטי ולכן אי אפשר לקצר את הדרך.

התוועדות הרבי מלובאוויטש תשמו ב/391,398: מה היה הצורך שעשר המכות יהיו במשך זמן ממושך כל כך ... ובמשך כל אותו זמן (חודש לכל מכה ומכה) היו בני ישראל צריכים להתעכב בגלות מצרים? אלא הבן חמש למקרא מבין מעצמו שכל מכה ומכה פעלה דבר מסוים אצל פרעה ... ועפ"ז מובן בפשטות שדרשו עשר מכות נפרדות ומשך זמן בין מכה למכה – כדי שיוכלו המצרים להתבונן בפעולתה של המכה ולהסיק מסקנות.

ומכאן הוראה ולימוד בעבודת ה': כשעוסקים בהפצת התורה והיהדות, קורה שמרגישים לפעמים שלמרות שדיברו עם פלוני וניסו להשפיע עליו – לא הצליחו לפעול ולא כלום!. ומכך ההוראה ממצרים: גם לאחר שפרעה קיבל כו"כ מכות לא ראו אצלו הזזה, אבל אעפ"כ כל מכה פעלה אצלו שינוי [כמו שאמר במכה השביעית 'חטאתי' ואחר כך הסכים להליכה של הגברים לבד וכו'].

וכמובן שבתוך דברי האלשיך טמון מסר ענק וחשוב מאין כמותו: הקב"ה לא דרש מפרעה למעלה מכוחותיו, אבל איפה שהקב"ה כן דורש – **התביעה עצמה מוכיחה שהיא בהתאם לכוחותינו**. סיפור פרעה מלמדנו שאיני מבקש אלא לפי כוחם ועצם התביעה היא הבעת אמון כי בנו ובידינו הדבר תלוי.

עד כאן רעיון פשוט ונהדר, ומכאן תפיסה חסידיית מהפכנית ומעמיקה שהיא יסוד מחשבת התניא.

ד. דרישת שלוש הימים נועדה בשביל ישראל ולא בשביל פרעה. הקב"ה רצה בכוונה שהם ייצאו ממצרים **בחיפזון**, בבהלה ומנוסה ולכן יצר מצב כזה של יציאה לא לגאלית ולא חוקית.

כאן נמצאת התובנה הכי בסיסית בהליך שינוי ותיקון: **שינוי עושים בגניבה**. כל תהליך שינוי מתחיל בתוך תחושת ספק של חוסר הרמוניה פנימי, כי מי שימתין עד להסכמה פנימית לא יזוז לעולם. הרדיפה של פרעה אחריהם הייתה משל לפרעה הפנימי שרודף אחרינו מבפנים, והקב"ה רוצה ללמדנו שממצרים יוצאים **כשפרעה עוד רודף אחרינו** ולא ממתנינים עד ליד חזקה שתשבית אותו.

אנחנו יצורים מורכבים, דואליים ולנצח נאכל חרב. המלחמה הפנימית היא טעם חיינו ולא תיפסק לעולם. ולכן אי אפשר לחכות עד להסכמה פנימית כדי לחולל שינוי, שכן ההרגל קשה לשינוי וההסכמה לא תגיע עד ביאת המשיח כשרוח הטומאה תעבור מהארץ. (ויותר מזה: השינוי והפריצה עצמם היא היעד של הבריאה). תמורת זאת צריך להתחיל לפעול באופן של "אתכפיא": לקחת את היצר הטוב, את החלקים שרוצים לחולל שינוי ואיתם לברוח ממצרים. אחר כך, אחרי היציאה מתוך הרפש, מתחיל התהליך היסודי והפנימי של ספירת העומר שנועד ליצור העלאה וזיכוכ. אבל זה רק השלב השני, השלב הראשון נעשה כשהידיים עוד קשורות.

⁴ עולה השאלה: הרי בין כך הכביד הקב"ה את לבו שלא לשחרר את ישראל ולקח ממנו את הבחירה, ואם כן מה משנה גודל הדרישה ממנו - שלושה ימים או לעולם? ההסבר הפשוט (והארכנו בעבר) שהקב"ה הכביד את לבו רק מהמכה השישית, כמפורש בתורה. אבל בחמש המכות הראשונות נתן לו בחירה לשחררם ורק אחרי שסירב חמש פעמים, נטל את הבחירה. ולכן ברור שצריך היה להציב דרישה סבירה שפרעה יכול להיענות לה.

דוגמא מעולה לכך (קידושין פא): הקהילה היהודית בבבל שחררה מהשבי כמה נערות. חשבו איפה לשכן אותן בבטחה שלא יבוא איש לחטוא עימן ובחרו בבית "רב עמרם חסידא" שהיה איש צדיק ומוסרי. כדי להרחיק עוד יותר מעברה, נטלו את גרם המדרגות הכבד שהוביל אל הקומה השנייה ונדרשו עשרה אנשים כדי להזיזו. פעם חלפה אחת הנערות בקומה השנייה והאיר עליה אור השמש. התעורר יצרו של רב עמרם ונטל לבדו את גרם המדרגות הכבד לעלות למעלה ובמקביל יצרו הטוב הפציר במוחו "לא, אל תעשה זאת". כשהגיע לחצי המדרגות החל לצעוק: 'אש, אש בבית רב עמרם', עד שבאו התלמידים לקול הצעקות והצילו אותו מעברה.

הרעיון הוא שרב עמרם עזב את הרע מתוך **צעקה ובריחה**. הוא הפציר בסביבה להציל אותו מעצמו. לא הייתה בו השלמה פנימית, להיפך, יצריו געשו בתאוה, אבל ככה מתחילים לצאת מהרע: בצעקה "אש בבית רב עמרם חסידא". אנא, יהודים רחמנים תעזרו לי לברוח מעצמי.

הכוונה במילים פשוטות היא שהדרך לברוח ממצרים היא באמצעות התמקדות באותם חלקים שיש לנו **שליטה** עליהם. הבריחה לחירות צריכה להתחיל בלבושים העוטפים את הנפש, **במעשה** טוב, **בדיבור** טוב ו**מחשבה** טובה – ואף שהחלק הפנימי של השכל והרגש אינו מזדהה. על החלק החיצוני נתן לנו הקב"ה שליטה בכל מצב ובו מתמקד השלב הראשון של הבריחה.

סיפור מושלם: הרב חיים גוטניק שימש שנים רבות כרב הצבא האוסטרלי והיה מכונה באופן לא רשמי כ"רבה הראשי של אוסטרליה". הוא היה נואם דגול שהופיע בפני קהלים רבים ומגוונים, אך פעם התלונן בפני הרבי מליבואוויטש אודות תחושה קשה שמציקה לו: הוא נואם במקומות רבים, הוא דרש אלפי דרשות בחייו, אך מציפה אותו תחושה שהעבודה שלו חסרת תכלית. היא אינה מייצרת תוצאה. אנשים מתפעלים ואומרים: "איזה רב מדהים" אך חוזרים הביתה ושוכחים מהן.

הרבי ענה כי מקובלנו שדברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב וכשאתה תדבר בכנות ובהתלהבות, הדברים יפעלו פעולתם. ואז הרבי הוסיף נקודה רבת משמעות: אם ברצונך לראות תוצאה מוחשית שתוכל להיווכח בה בעיניך, תשלב בסוף כל דרשה **הוראה מעשית לפעולה**. ואפילו אם זאת תהיה רק **הוראה קטנה ומינימאלית** ביחס לערכים הגדולים עליהם דברת.

הרב גוטניק חזר לאוסטרליה ובשבת הבאה התקיים אירוע חשוב בבית הכנסת. האולם היה מלא במאות אנשים, רובם כאלו שאינם פוקדים את המקום והרב גוטניק דיבר בפאתוס על מעלת השבת. בסוף הדרשה אמר כך: "אתם בטח תוהים מה תוכלו לקחת מהשיחה, הרי רבים מכם אינם שומרים שבת. ברצוני להציע רעיון שגם הקרדיוולוג שלכם יסכים עמו: אל תכניסו סיגריה לפה בשבת. גם אם בחרתם למרבה הצער ללכת למשרד בשבת, אך לפחות עשו זאת בלי סיגריה בפה".

בשבת הבאה, באמצע התפילה, נכנס אדם לבית הכנסת. זה היה אדם מבוגר ששרד את השואה ובעקבות הכאב שעבר, נטש את דרך התורה והמצוות. אפילו ביום הכיפורים לא תמיד הופיע להתפלל, אך השבוע הוא הופיע. הוא המשיך ונכח גם בשבתות הבאות, עד שהרב גוטניק ניגש ואמר: "נהדר לפגוש אותך, אך אני תוהה מה גרם לך להתחיל לפקוד בקביעות את בית הכנסת?"

"הייתי כאן באותה שבת בה דיברת על המנוחה ביום השביעי והצגת את הבקשה לא לעשן בשבת. בשבת אחריה הלכתי אל המשרד לעבוד ובכדי לנקות את הראש, הדבר הראשון שעשיתי היה לשלוח את היד לעבר חפיסת הסיגריות. ואז אמרתי: רגע, הרב ביקש טובה אישית: לא לעשן בשבת. אז לא עישנתי. השפתיים החלו להציק לי ואז אמרתי: רגע, אתה לא מעשן כי שבת היום ואתה יושב במשרד?! החלטתי ללכת לבית הכנסת. זאת הייתה השבת ההיא שהופעתי באמצע התפילה. האווירה הייתה חברית ונהדרת והחלטתי לבוא גם בשבת אחריה וגם בשבת שאחריה. ומי יודע, אולי יום אחד אתחיל לעשות קידוש אחרי שאחזור מבית הכנסת..."

תניא פרק לא: הנה בחינה זו היא בחינת יציאת מצרים שנאמר בה 'כי ברח העם'. ולכאורה הוא תמוה למה הייתה כזאת? וכי אילו אמרו לפרעה לשלחם חפשי לעולם לא היה מוכרח לשלחם?! אלא מפני שהרע שבנפשות ישראל עדיין היה בתקפו בחלל השמאלי, כי לא פסקה זוהמתם עד מתן תורה, רק מגמתם וחפצם היתה לצאת נפשם האלוקית מגלות הסטרא-אחרא היא טומאת מצרים ולדבקה בו... ולכן לעתיד כשיעביר ה' רוח הטומאה מן הארץ כתיב 'ובמוסה לא תלכון כי הולך לפניכם ה'".

נסיים ברעיון פיקנטטי ומיוחד במינו, שמעתי מפי המרצה החסידי הרה"ת יוסף יצחק ג'ייקובסון: בליל פסח, ליל זיכרון היציאה ממצרים, מנהג ישראל מאות שנים לגנוב את האפיקומן. בתחילת הסדר מטמין האבא את מצת האפיקומן בתוך הכרים והכסתות ואילו הילדים מעלימים ממנו את המצה ולא משיבים אותה לפני שמנהלים מסע סחיטה תחת איומים, תחת הלחץ משעת חצות המתקרבת.

יסודו של המנהג (הארכנו בשיעורנו לפסח האחרון) הוא בדברי הגמרא (פסחים קט): "חוטפים מצה בשביל התינוקות שלא יישנו". עורכים כל מיני משחקים עם המצה כדי להשאיר את התינוקות ערים בליל החינוך של השנה, ואולם בכל זאת הדברים תמוהים: מה פתאום לחנוך לגניבה? האם אין דרכים נוספות להשאיר את הילדים ערים, כמו חלוקת פרסים בסוף הסדר?!

אכן רבים מגדולי ישראל ובתוכם אדמור"י חב"ד ביטלו את המנהג בביתם, ועדיין מדובר במנהג ישראל תורה שמובא בספרים מאות שנים. והתמיהה אפוא: **מה מרכזיות הגניבה ביציאת מצרים?**

הדברים מובנים היטב לאור דברי רבנו הזקן הנ"ל בתניא: חלק מזכירת יציאת מצרים בליל פסח הוא תזכורת לכך שיצאנו ממצרים כגנבים. גנבנו את דעת פרעה, אבל חשוב מכך: **גנבנו את דעת עצמנו.** אנו עצמנו היינו מבוהלים, מודאגים, חששניים מהעתיד ולא משוכנעים במאה אחוז שזאת הדרך הנכונה. אבל גנבנו את עצמנו ברמה המעשית ויצאנו ממצרים. אחר כך נדרשו עוד 40 שנה במדבר כדי לשנות את הראש והלב, אבל השלב הראשון בכל תהליך שינוי הוא לקום ולעשות.

ואחרי כל זה, כבר הגיע הזמן לשלב הבא בהארת העולם: "ובמנוסה לא תלכון" ו"בשובה ובנחת תושעון" בגאולה האמיתית בקרוב ממש.

**כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל**

**ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי
ר' שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי
להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב**